

РАЗГОВОР СА НЕБОЈШОМ ВАСОВИЋЕМ, ДОБИТНИКОМ ДИСОВЕ НАГРАДЕ

(Питања: Борис Лазић)

Б. Л. Где се и у ком облику очитују ваши књижевни почеци? Да ли, у том раном, младалачком стваралаштву, постоје узор, традиција, гласови из прошлости на које сте се позивали, или на које бисте се позвали, можда, чак и данас?

Н. В. Ја сам као студент књижевности подједнако био заинтересован за позориште и музику. Моји рани утицаји нису били само књижевни. У позоришним представама на раном „Битефу“, преиспитивани су сви табуи, нарочито они везани за људско тело и репресију над њим. Цез музика је, с друге стране, откривала мени непознату енергију и нудила облик дружења који је био потпуно нов за мене. Ту сам се много више осећао код куће него у задимљеним кафанама где су локални генији сваке вечери преживавали већ испричане приче.

Још као студент схватио сам да смо тек слепо црево европске културе, а да тога нисмо ни свесни. Сећам се да је на „Битефу“ гостовао Питер Брук са Шекспировим „Сном летње ноћи“. Он није могао да дође у Београд, али су се његови глумци одазвали на уобичајене разговоре у подруму Атељеа. Сваки глумац је тачно могао да објасни шта је била намера режисера, али и да објасни како он види представу и своју улогу у њој. Ко би рекао да има и таквих глумаца, од наших глумаца се углавном очекивало да лепо псују, а да главу користе што мање. Наши позоришни критичари покушали су да заподену неки дијалог са енглеским глумцима, али су били брзо раскринкани у свом незнању и површности. Била је то спонтана, брутална лекција. Само, коме? Да бисте нешто научили, морате нешто већ знати.

Б. Л. Важан сегмент вашег стваралаштва посвећен је, поред

евокације предела одрастања, и фигури родитеља, дијалогу са оцем. Колико је, за вашу генерацију, тада, дијалог с претходном, ратном, уопште био изгледан?

Н. В. Свакако да сви ми носимо у себи слике из детињства које понекад чекају десетинама година како би се обукле у речи. Детињство је снажно јер је то период када нам људи нису били значајнији од пејзажа у којем смо одрастали, од природе. Дечија перцепција нема идеологију и зато ју је немогуће избрисати. То временом човек све више открива. Повратак детињству није никаква сентименталност, већ нешто много дубље, повратак изворној перцепцији. Наравно, узалудан је у поезији тај повратак ако за њега не нађемо одговарајућу песничку форму. О одсуству дијалога између генерација писао сам у књизи *Европски давитељи из нашег сокака*.

Б. Л. *Ви сте, скоро истовремено кад и поезију, објављивали есеје о поезији. Ваше ране збирке су наишле на повољну рецепцију, ваш глас се, унутар књижевне генерације, врло рано издвојио и афирмисао. Како, с тим у вези, стоји ствар са прекретничком студијом Поезија као изван-умиште, посвећеној стваралаштву Ђорђа Марковића Кодера? Какав је био одјек у јавности на то дело?*

Н. В. Београдски издавач "Рад", који ми је објавио књигу о Кодеру, која је имала успеха и била укључена у обавезну лектуру на два факултета, одмах ми је по објављивању књиге затворио врата. Није ту било никаквог политичког мотива; једноставно то је *закон српске културе*, то је њена константа. Све што је различито и макар мало оригинално треба склонити с пута да се не би спотицали медиокритети. Да је моја књига била зихерашка и плагијаторска, био бих добродошао и са својим следећим рукописима.

Б. Л. На вашем сајту могу се, у облику PDF-а, преузети сва ваша дела, како поезија, тако и есеји. С обзиром на наглашену језичку, лудичку, интертекстуалну раван вашег стваралаштва, која бисте дела најпре препоручили читаоцима који би да се дубље упознају са тим аспектом вашег дела?

Н. В. Писац не може помоћи читаоцу чак и да хоће. Читалац је тај који трага за нечим, на начин који је само његов. Он је тај који нешто налази или не налази, у складу са својим укусом и разумевањем литературе. Шта читалац налази у једном делу зависи и од његове опште културе и сензибилности. Даћу Вам један пример. Моју песму „Дулчинеји од Кордобе“ дугачије ће читати неко ко познаје песништво трубадура и ренесансе. Ја ћу, као читалац, увек изнова наћи времена за Франсоа Вијона и Франсиска Кеведа, као и за старе песнике Кине, или за песнике попут Кабира или Галиба... Никаква школа, па ни студије књижевности, нису ми приближили те песнике. Морао сам да их откријем сâм. А када сам их једном открио, враћао сам се њима увек изнова, коначног читања нема. Наравно, могао бих овде навести и много других имена.

Б. Л. Радили сте, у Београду, као слободан уметник, били сте уредник и критичар. Ваша интересовања кретала су се од писања полемика до научних радова. Шта бисте нам могли рећи о књижевној атмосфери осамдесетих, посебно по питању поезије и њене природе?

Н. В. Из данашње перспективе, осамдесете могу изгледати далеко као египатске пирамиде. Тада још увек није било технологије која би културу кича и простакула учинила доминантном. Песници и писци уопште били су популарни, њихове књиге су читане. Од тог времена нестало је стотинак песника који су амбициозно били посвећени поезији, шта год о

њима данас мислили. Наравно, исто толико и прозних писаца. Осамдесете су биле далеко садржајније од онога што нам се данас нуди. Најпре, велики број часописа и простора у дневним новинама тада је био посвећен култури. „Политика“ је давала годишњу претплату сваком читаоцу који у листу пронађе правописну грешку, а данас ћете у медијима тешко наћи неки наслов без грешке у падежу. О књигама се разговарало на улици, у кафани, у ходницима факултета. Одсуство данашње технологије упућивало је људе на директну комуникацију и данашње генерације то тешко могу да замисле. Али, као што сам већ рекао, Београд је био жив град и мимо песничке сцене: квалитетни радио програми, редовни концерти, готово свакодневне промоције књига и разговори о њима, кафански дијалози, многобројне изложбе, позоришни, музички и филмски фестивали, давали су му градски ритам. Ваља рећи и то да је култура која је стизала са Запада била на много вишем нивоу од онога што нам се данас нуди. Умањење слободе и креативности очигледно је на свим странама.

Б. Л. Данас се српски језик у иностранству предаје под скраћеницом БЦХС, то је ново законоправило од којег нема одступања. Често се то коси са етиком писаца, који се радије повлаче, дају оставке, него да буду саучесници у профанисању властитог језика и књижевности, у туђој земљи. Да ли се ту северно-амерички контекст, са својим развијеним академским животом, разликује од савременог, европског искуства? Постоји ли, још увек, на славистици, за србисту, могућност за неометан рад?

Н. В. Не припадам академском свету, на сву срећу. Могу о томе говорити само као посматрач. Јасно је да је данашња лингвистика само под-дисциплина политичких интереса. О томе сам писао у књизи *Европски давитељи из нашег сокака*. Србисте данас нико не омета јер никога у Северној Америци не

интересује српска култура. У непрекидној потрази за љубављу, ми стално умишљамо како смо другима занимљиви, а нисмо – осим као Кустуричини Цигани. На америчким факултетима српска књижевност се могла студирати у оквиру студија Славистике, где су шефови катедри скоро по правилу били руски писци и научници. Питајте њих шта су они урадили на промоцији српске књижевности, а посао им је био да промовишу и културе других словенских језика, а не само руску? С друге стране, наша држава већ деценијама не ради ништа у том смеру. Свазиленд и Албанија чине много више на промоцији своје културе него Србија.

Чеслав Милош је био и професор и писац, Папин пријатељ и нобеловац, и шта све не, политички подобан до корица (тражио је да се својевремено бомбардује Београд), а већ је у Америци скоро заборављен. Шта мислите, какве су онда шансе српским песницима и србистима на том континенту.

Б. Л. Велики проблем наше модерне културе је одсуство ренесансе, непознавање, занемаривање дубровачке, италијанске, шпанске, португалске лирике доба Препорода. То питање ведрине и игре, критичког духа не могу сасвим да надоместе Орфелин или Бранко, Лаза Костић. Мене занима да ли наша критика, поводом ваше збирке Дулчинеји од Винче, има уопште критички апарат подесан за разумевање ваше поетске праксе?

Н. В. Ако бисмо судили по одјецима на ту књигу, очито је да наша критика не разуме много тога, па ни моју књигу. Она још увек није схватила ни моју песму „Седам чунова“, која је објављена много пре Дулчинеје, а у којој се може наћи све оно што српска критика тобоже цени. Па, кад нису схватили ни моју инспирацију романтизмом, како ће онда схватити ренесансни лудизам из мојих потоњих књига. Но, и да је

критика нешто схватила, она би морала имати смелости за позитиван суд о нечему што се коси са канонима академске критике. Наш САНУ промовише Црношумске дијалекте (Ц мора великим словом, баш као и М у речи Монтенегро); каква црна ренесанса, какав барок. Ми данас немамо ниједног критичара од угледа. Критичари не падају с неба, они се формирају кроз снагу образовних установа, кроз снагу дијалога у једном друштву. Ми то немамо, и са данашњим уништавањем образовног система тешко да ћемо имати. Писац је препуштен самоме себи и неколицини оних који га читају. Због свеопште ситуације која није наклоњена књижевности, писци очекују да буду мажени и пажени, а не критиковани. Сваки негативан суд сматра се злонамерним. До дијалога никада не долази. Баш као у обданишту.

Б. Л. *С обзиром да сте критични према нашем образовном систему, шта бисте предложили у настави поезије?*

Н. В. Једна пословица каже да нема ничег новог, постоји само оно што је старо али је заборављено. Ја сам у основној школи морао да учим целе песме напамет и да будем спреман да их рецитујем пред учитељем у сваком тренутку. То деци делује као заморно и бесмислено, али је кључно за развијање слуха, разумевање ритма и форме. Оно што смо запамтили је велико благо јер увек остаје наше. Људи су данас заборавили да се поезија чита наглас. Постоје сведочанства да су познати руски романописци читали чак и рукописе својих романа наглас, тако што би више њих, један за другим, читали поједина поглавља. Друга новина коју треба увести јесте читање класика у оригиналу, о чему је толико говорио Борхес. Пре него што се неко уплаши, појаснићу. Борхес тврди, а у томе није усамљен, да су класици углавном доступни у лошим и осредњим преводима. Ништа не може да замени читање класика у оригиналу. Како то постићи када не знамо језик оригинала?

Може се поћи од нечег што је већ како-тако преведено. Истовремено, из оригиналног текста (рецимо на латинском) могу се научити макар неке речи. Слушати песму у оригиналу је кључно, а ученику у помоћ прискаче учитељ или Јутјуб. Ученик би морао да осети *звучну слику песме, њено тело, њен ритам*, а то је могуће и без разумевања сваке поједине речи у песми. Наравно, да ученике не морамо оптерећивати квантитетом. Важно је развити осећај за оригинал, макар и на кратко, макар и на примеру једне песме.

Б. Л. Шта би данас поезија још могла да значи, коме је она још увек потребна и зашто?

Н. В. Живимо у свету у којем је све под контролом, осим људске имагинације. Па и она је у много чему корумпирана сликама и вредностима које нам се свакодневно намећу. Поезија, она изворна, остала је још увек могућност неке друге стварности у којој закони профита и зла ради зла не важе. Она нам нуди отклон (па, ако хоћете и бекство) од наметнуте, програмиране стварности.

Поезија никада неће моћи да се помири са неслободом у оном дубљем, а не само социјално-политичком смислу. Писање није могуће без слободе имагинације, без свега онога што је означено бескорисним, сулудим губљењем времена. Но, време може да расипа само онај који није роб времена. Значи: песник. Он је тај који расипа оно што нема. Прогањају га углавном они који мисле да имају времена на претек.

Б. Л. Да ли је разговор о односу садржаја и форме у поезији данас преввазиђен?

Н. В. Вековима се сматрало да је циљ песничког говора да се са што мање речи каже што више, да се каже *нешто о нечему*.

Онда су се појавили модерни тумачи литературе и убедили писце да треба бежати од било каквог садржаја. Колико је то могуће? Рам Чандра Пандеја нас, у својој *Индијској филозофији језика*, подсећа да се речи не могу одвојити од значења које носе у себи још од тренутка њиховог настанка. Па, ако речи не могу без значења, како онда без значења може бити песма састављена од речи? С друге стране, писати на теме које се сматрају значајним, песнику везује руке и претвара га у техничара. Како освојити слободу без које певање нема смисла? Песник на ово питање може одговорити само у тренутку када ствара, а не својим идејама о стварању које, у крајњој линији, ни на шта не обавезују. Лакше је мислити о нечему, него то нешто створити.

Шта год мислили о могућности садржаја, још нико није оспорио сажетост као циљ песничког израза. „Dichten = condensare“, подсећа Паунд у свом *ABC of reading*: "Dichten је немачки глагол коме одговара именица Dichtung, што значи поезија..." Сажимање је круна форме, њено велико постигнуће. Само жив човек тежи сажетости, равнодушном и полумртвом човеку довољна је прича која успављује.

Б. Л. *Реците нам нешто о својим читалачким навикама. Дали постоји неки мали ритуал, доба дана, тренутак, место у дому или у граду где волите да се осамите уз добру књигу? Дали читате више прозу или поезију? Класике или модерне?*

Н. В. Постоје свакако периоди када ништа не читам, и још дужи када ништа не пишем. То је природно и од тога не треба правити проблем. Имам ту срећу да су ми у комшилуку веома солидне библиотеке. Неизмерно сам захвалан моме пријатељу Ивану Чкоњевићу, музичару и писцу, који ми скенира књиге које су ми потребне и шаље их преко океана на моју електронску адресу. Бојан Савић Остојић, наш познати писац и

преводилац, шаље ми своје преводе и скреће пажњу на занимљиве књиге.

Питате: где читам? Чим попусти зима, одлазим на оближње острво, које је познато као туристичка локација. Но, на њему има много простора где људи не залазе. У тишини тих простора читање је прави ужитак. Готово пола књиге мојих прозних записа написао сам на острву. Наравно да читам и прозу и есејистику, читам све осим радова из књижевне теорије јер њихови аутори по правилу пишу очајно ружним стилем. Не читам само оно што је лоше написано, ма колико аутор био паметан или веровао да то јесте.

И коначно: да ли читам савремене писце или класике. И једно и друго, наравно. Не познавати класике било би као ходати у мраку, без икакве идеје о правцу којим смо кренули. С тим што под класицима не треба замишљати само писце старогчког и латинског, дакле европске писце. Класици су и песници старе Кине (у више династија), Јапана, Индије (на више језика), песници Персије. Класици су и песници на бројним језицима од раног средњег века па до романтизма, а то укључује ренесансу и барок. На сву срећу, данас је много тога преведено и доступно читаоцу. Постоје предивни снимци који нам омогућују да поезију слушамо у оригиналу, што је право богатство.